

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש
משפטים
שבת התשפ"ה בשל"ז
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

השלמת התשובות להערות בעניין 'כתר בן אשר'.

חמש הוכחות נוספות (מלבד כ"ו הקודמות) כי כתר בן אשר שהיה בחאלב והמצוי כיום, אינו הכתר אשר היה לנגד עיני הרמב"ם, וספרי התורה של ק"ק תימן יע"א כתובים עפ"י הכתר העיקרי של בן אשר שהוא מהדורא בתרא.

תוספת דברים לגבי מ"ש בטוש"ע כי 'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד', וביאור המשנה באבות 'מאד מאד הוי שפל רוח', האם הכוונה לנהוג בקיצוניות יתירה, ואין לזה קשר לדברי החזון אי"ש בעניין השיבות הקיצוניות בקיום התורה וההלכה.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

השיעור יוצא לאור ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 777

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש על ידי הרב רזיאל הלוי הי"ו, מהעיר אלעד ת"ו, להצלחתו ולהצלחת כל בני ביתו, ולרפואת רפאל ציון בן חיים הי"ו. המקום ברוך הוא ישלח לו רפו"ש במהרה בתוך שאר כל חולי עמו ישראל, ויעמידהו מחליו לחיים טובים ולשלום, אכי"ר. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכן ע"י ידידנו הרב יואל חיים הַעֲדִין הי"ו להצלחת בנו חתן ברהמצוה יאיר נ"י, מהעיר בית שמש ת"ו, שיזכה לגדול לתורה ויראת שמים טהורה, בדרך אבותינו ומהרי"ץ אשר לנו מסורה, בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש שוב ע"י רבי עקיבא יצחק חיים בן צבי הי"ו, מארצות הברית, לרפואת רבי יהושע יעקב בן שמחה שלמה הי"ו הזקוק לרפואה שלמה במהרה, בעבור שהתנדבו עבורו למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי מאיר בן חביב הי"ו, מארצות הברית, לרפואת אביו רבי חביב בן שמעון הי"ו הזקוק לרפואה שלמה ולרחמי שמים מרובים, בעבור שהתנדבו עבורו למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

אני רואה כעת כי כתוב שצריך כאן ברכה מיוחדת, השיעור מוקדש בעבור הנדיב היקר מחזיק תורה לרבים רבי רפאל הרצקה הי"ו, להצלחה וברכה מרובה לו ולאשתו בכל העניינים, בבריאות איתנה ונחת מכל יוצאי חלציו, בעבור תרומתו הנכבדת לכולל נתיבות מהרי"ץ. יהי שלום בחילו, שלוה בארמנותיו. כן ירבה וכן יפרוץ. שיצליח בכל.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונוק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

השלמת התשובות להערות בעניין 'כתר בן אשר'.

בעזה"י"ת חושבני להשלים את הנושא של 'כתר בן אשר', השארנו זאת – בשיעורים האחרונים – לסוף השיעור, אולם בגלל זאת לא הספקנו לסיים. ע"כ החלטתי שנתחיל כעת בכך, ככה שנגמור 'עד תַּמָּס'. בעז"ה. ומה שישאר, דברים נוספים אחרים, נדבר לפי הזמן שנותר.

ידידנו הרה"ג יהודה עדס שליט"א, כתב בהמשך מכתבו [בהערה י"ב] בזה"ל, י"ב טען הדר"ג שבאר"צ היו מדקדקים רבים ואיך לא התייחסו לספר הכתר.

אחת מן ההוכחות שלנו, ש'כתר בן אשר' המצוי כיום, הוא איננו הכתר המיוחס שהרמב"ם סמך

עליו ושאותו נע"ג הלכו בעיקבותיו, כי בארם צובא לא קראו לפי הכתר. אם היה מוחזק, כי זהו הכתר, אזי הם היו צריכים לעשותו ראש וראשון.

הוא עונה על כך, אבל מנ"ל שהיו שם מדקדקים רבים? לפי הידוע לי חכמי אר"צ בדרך כלל לא הרבו לעסוק בדקדוק, אלא עיקר עסקם בש"ס ופוסקים ובקבלה, אשר חיבוריהם הנדפסים עוסקים בדברים אלו ולא בדקדוק ומסורות, ובודדים מהם שעסקו בזה, ואחד מהם הוא הרב מנשה סתהון שנדפס ממנו קונטרס בסוף ספר פה אליהו. אבל ממנו ודאי ליכא להביא ראיה, אחר שהוא היה מבני ק"ק הספרדים. הוא לא היה מן המוסתערבים. הוא לא מכיר את המקורות העתיקים שלהם. 'הספרדים', הכוונה לאלה שבאו מגירוש ספרד, אלו שבאו לשם מבחוץ.

כמבואר מדברי בנו הרב מטלוב סתהון, שמזכיר כי ספרינו הם כנוסח ספרד. ועל ס"ת של המוסתערבים, הוא כותב בלשון ס"ת שלהם.

א"כ לא היתה לו קבלת אבותיו שזה הספר של בן אשר, אלא להיפך היתה זו קבלת אבות מתנגדיו בלבד (מש"כ מתנגדיו לאו דוקא, שאין ידוע לי שהיה מחזיק במחלוקת זו של הספרדים והמוסתערבים. אלא כוונתי שהוא מסורת קהילה אחרת שהיתה במקומו, והיו לה מנהגים אחרים ממנהגי אבותיו. וכמובן שבטבע האדם, שלא לייחס חשיבות כ"כ למסורתם של אחרים, כמו שמייחס חשיבות למסורת אבותיו).

ודברי ספר בית נאמן, ששמע שמי שהיה קורא הצליחה נא ברפי, היה נחשב "מדקדק" באר"צ.

טעננו כי בכתר כתוב כפי הנוסח שלנו, כמו שכתוב בתיגאן ובחלק הדקדוק למהרי"ץ, לא רק 'אנא י"י הושיעה נָא', אלא גם 'אנא י"י הצליחה נָא', הנו"ן דגושה. וכך הוא הדבר, אפילו בכתר המצוי כיום. ומצד שני, אצל החאלבים זהו בדיוק ההיפך, מי שאומר 'הצליחה נא' ברפה נחשב מדקדק. איך זה?

על כך הוא עונה, כפי שאמרת בני ק"ק אר"צ לא הרבו לעסוק בדקדוק, כפי ערך. ואם בכל זאת עסקו בענין זה והדגישו שרק מי שקורא רפי נחשב דייקן, לענ"ד זה בגלל דבר זה עצמו, שבני

שערי יצחק – השיעור השבועי

הוא לא ידע את הכלל, שלפני אות גרונית, ביטוי השוא משתנה לפי התנועה הבאה. אני זוכר היטב שהיה אחד, מארי ישיש חריף ובקי וכו', שתמיד לפני 'ברוך שאמר' שהוא היה פותח את פסקת 'המהולל' לעולם ולעולמי עולמים וכו', במקום לבטא את השוא נוטה לשורקקיבוץ, דהיינו כאילו כתוב המהלל, כנהוג וכמו שזה נכון, הוא היה עושה זאת בכוונה כעין צירי, המהלל, כביכול ללמד את הציבור כי זאת טעות שאומרים 'המהולל'. ברם, הטעות היא שלו. הוא לא ידע. הוא חשב שהוא יותר מדקדק. וכן לגבי כל כללי הדקדוק, כגון מתי דגוש, ומתי רפה.

גם בלא שינון היו קוראים נכון, שהרי אפילו הנשים שלא למדו, כשמזכירות מלים בלשון הקודש או בלשון ארמי, על הרוב אומרות אותן נכון, כגון מלעיל ומלרע, דגש חזק, שוא לפי אות גרונית או לפני יו"ד. איתמר.

ולמעשה, כבר בעל אבן ספיר הבחין בכך – והוא צודק בעיקר דבריו – כפי שכתב בספרו חדרי תימן [פרק כ"ב] בזה"ל, בכל בקיאותם במקרא, לא מצאתי בהם חכם בחכמת הדקדוק, וכללותיה הרבים והעצומים. כי ישפיקו – די להם, מספיק להם – רק בקבלתם בקריאה, ולא יבינו בטעמי הדברים. וכי גם ספרי הדקדוק מעטים אצלם. ואם אמרתי להם כלל וטעם בדקדוק, חשבו כתורה חדשה. 'חידוש' שלא שמעה אזנם.

[נראה שהגזים ר"י ספיר בזה, או דיבר על פשוטי החכמים והמוזן העם, שהרי לפחות רבים מן הגדולים למדו ספרי חכמת הדקדוק וידעוה, כמובן מתוך חיבוריהם ותשובותיהם וכדומה. וכנראה גם אצל האשכנזים כך היה לשעבר, רק בדורות האחרונים רבים והוא בכללם, הרבו לעסוק בדקדוק, בהשפעת המשכילים כידוע. והנה גם העוסקים בדקדוק אצלם, אינם מקיימים מה שלומדים. ומה שכתב שספרי הדקדוק מעטים בתימן, הלא בדברי מהרי"ץ ואחרים, נזכרו ספרי דקדוק רבים ואפילו אחרונים. ושמא כוונתו שמכל ספר מהם, היו רק מעט העתקים. איתמר.

אמר יב"ץ, בגליון ספר אבן ספיר שלי כתבתי, דמסתמא רק הוא לא מצא במקומות שביקר, ולא

הספרדים הקפידו מאד שלא לעשות מעשה ע"פ הכתר, שלא לערער על מנהגייהם והכרעותיהם, ולכן היה חשוב להם שלא יעיוזו לקרוא נא בדגש כפי הכתר וכפי מנהג המוסתערבים. אבל אם היה זה דבר המוסכם בין על הכתר ובין על ספרי ספרד, נראה לי שלא היה איכפת להם כ"כ אם היה החזן אומר נא דגש או רפי.

נענה על ראשון ראשון.

מה שאמרתי כי החאלבים נחשבים מדקדקים, הכוונה יחסית לשאר הספרדים. לפי צאצאיהם בזמנינו, חושבני כי מכל עדות הספרדים, אין אף אחד שקורא 'אֶשְׁרֵי הָאִישׁ', כמו שאנחנו, רק החאלבים. כפי שישנן אכן שם, שתי געיות, שהגיעא הופכת את השוא שבשי"ן לפתח כידוע. ועוד כמה דברים, ששמעתי בעבר שהם מדקדקים. כמו"כ למשל, הספרדים באשמורות, בסליחות, אומרים את הפיוט אדון הסליחות וכו', בשיר ובזמרה. שמעתי אחד מן החלאבים הזקנים, ממשפחת זיאת, שמתנגד לכך. מה פתאום, לומר זאת בשיר? מה זה שייך כעת שירים? צריכים לומר זאת, בצורה של תחנון. הבנתי מזה וכיו"ב כי ישנה להם מסורת שונה. יותר מדוייקת.

ברם לגופו של עניין, לגבי מה שהוא כתב כי 'עיקר עסקם בש"ס ופוסקים ובקבלה, אשר חיבוריהם הנדפסים עוסקים בדברים אלו ולא בדקדוק ומסורות', הדבר אכן נכון, אבל גם אצלינו התימנים היה הדבר כך. וא"כ הדרא קושיא לדוכתא.

צריכים לדעת, כי אבותינו נע"ג לא עסקו בדקדוק. רובם ככולם, לא ידעו את כללי הדקדוק. הדור הזה [שלנו], אינו יודע זאת. הם קראו נכון, כי היתה להם את מסורת הקריאה הנכונה בעיקר מתוך השינון. וכמעט לא היו צריכים ללמוד את הכללים. הם שיננו הרבה, וממילא הפה שלהם היה 'מסודר'. רובם ככולם – אינני מדבר על כך, שישנם תמיד יחידי סגולה – לא ידעו את כללי הדקדוק. זכורני ששאלתי אחד, מארי תלמיד חכם שידע ובקי, חזן וכו', למה קוראים 'קָהַת'? הרי זהו שוא? היה צ"ל קָהַת? והוא לא ידע לענות.

ראינו אינה ראייה. אך עכ"פ רובם היו כך, כי לא היו צריכים ע"כ.

ובספרי תנ"ך כ"י (תאג) שלהם יש ספר דקדוק קצר, כמו הקדמה לתנ"ך, ונקרא מחברת התיגאן (ראה מ"ש למעלה במצרים), שם מחברו לא נודע. אך ישן נושן הוא, והעתקתיו אלי. הוא התפעל מהספר הזה. הוא לא הכיר אותו, לא ידעו אז עליו. ישנם בספר הזה הרבה דברים חדשים, שלא הכירום בעולם.

ומצאתיו ישן מלא חדש, מועט מחזיק את המרובה, רוב כללי הדקדוק וחילופי המלות והאותיות והתנועות זה בזה, ובינת המקרא על עומק הפשע כדרך הראשונים. ובאיזה דברים, צריך ביאור רחב. לעשות עליו פירוש.

ואחרי בינותי בו, ידעתי בעדים נאמנים שהוא מהרס"ג. הוא חשב שזה מרס"ג, אבל שמו נז' במחברת רק לקראת הסוף, ואכמ"ל.

ואם יגזור ה' בחיים, אוציאנו לאור עיני כל ישראל, ואור חדש על הדקדוק יהל.

שאלה מהקהל: הוא מדבר על המחברת הגדולה, או הקטנה?

תשובת מרן שליט"א: שתיהן. המחברת הקטנה, כי כעין קיצור של-קטנה, אבל לא במדוייק, כי ישנם שם דברים שאין במחברת הגדולה. מצד אחד זה יותר קצר, אבל מצד שני ישנם שם דברים חדשים. זהו ספר עצום מאד. ולמרות שזה היה כתוב בתאג, רק מעטים למדו זאת.

כפי שאמרתי לכם, הדור שעבר לא היו צריכים את הכללים, כי הקריאה היתה שגורה להם בפיהם. הפה שלהם היה בנוי נכון. אבל להסביר, למה? אם תשאל אותו, מהי הסיבה שקוראים כך? הוא לא היה יודע לענות. והאמת היא, שלא שאלו, ולא חקרו. ככה קוראים, וזהו.

הדור שלנו, כן צריך את זה. הוא כן צריך לדעת את כללי הדקדוק, מכיון שישנן כאן בא"י עדות אחרות ומבטאים אחרים משובשים, ע"כ מצוי שהדור הזה מתבלבל. למשל את המלה 'משבחים' ואומרים, יש מהם אומרים 'משבחים'. לא מבטאים נכון. לא יודעים שהח"ת הגרונית בחירק, גם השוא שלפניה מתבטא כך. בגלל שמדברים

בעברית, או שומעים הם וקוראים בנוסחאות האחרות, אזי גם כאשר יקראו בתימנית, הם עלולים לטעות ולשבש ולהחליף. לכן, חובה לדעת את הכללים.

ספר 'מחברת התיגאן' זה הכי טוב, אבל הלשון שלו היא עמוקה, כי זהו סגנון של-ראשונים. ישנו ספר 'אם למקרא ולמסורת', של ידידנו הרה"ג ניסן שרוני שליט"א, זהו ספר מומלץ, הוא מביא את כל הכללים בשפה ברורה ובנעימה טהורה, ומביא גם את מסורת התימנים כסדר. מחבר הספר הוא ספרדי, אולם הוא מכיר גם את מסורת התימנים, הוא היה גם בקשר איתי והוא יודע היטב. הוא מעריך ומכבד את זה, מבין שהדבר הוא מבוסס, ומביא את כל פרטי הדברים בספרו. את זה, חשוב לדעת.

תשובת מרן שליט"א לשאלה מהקהל: לא. מה פתאום. מי אומר ככה? למשל לכו נרננה ל'י, ישנה אל"ף רק ברקע, אחרי הלמ"ד. אולי ישנם כאלה שאינם בקיאים, ומוציאים שם את האל"ף ממש.

הערה מהקהל: שמעתי שמארי יחיא אלשיך זצ"ל היה מוסר שיעורים במחברת התיגאן.

תגובת מרן שליט"א: נכון. הוא היה יחידי. אחד ויחיד. כפי שאמרתי לעיל, תמיד ישנם בודדים, יוצאים מן הכלל. משא"כ רובם ככולם. אכן הוא היה בקי מופלא, ממש משהו מיוחד. [מהר"י הלוי אלשיך היה נותן שיעור במחברת התיגאן, פעם אחת בשבוע. וכמה פעמים השתתפתי בשיעוריו, וראיתי שהיה מאריך מאד בביאוריו באופן מפליא, כגון פירוש לשונות המחברת ומליצותיה, ביאור הכללים עם דוגמאות נוספות מכל רחבי המקרא, ובכל שיעור לא היה מספיק ללמד אלא כחצי עמוד מן המחברת. אלא שלא היה מרשה להקליט את שיעוריו, וחבל על דאבדין. איתמר].

אם כן חזרה קושיא למקומה, כאשר הקדמנו. מאי שנא החלבים לא הסתמכו על הכתר, משא"כ התימנים מסתמכים על התיגאן?

*

לגבי מה שהוא - הר"י עדס - כתב, כי מי שקורא 'הצליחה נא' ברפי נחשב מדקדק וכו', כוונתו היא

שערי יצחק – השיעור השבועי

כתיבה דקה, והסופר שכתב את הקולופון כתב בכתיבה דקה, וא"כ אין ראייה.

אבל לשיטתו של הדר"ג שמביא מזה ראייה, היה יכול להביא לחמו מקרוב מכת"י לנינגרד המפורסם בעצמו, שבסופו כתב הסופר שהעתיק מספרי ר' אהרן בן אשר, וגם בו אליהן תוקן לחסר. אבל ראייה זו לא אלימא כ"כ, כי אע"פ שכתב הסופר שהעתיק מבין אשר, עכ"ז נמצאים אצלו בכל התנ"ך הרבה מאד הבדלים מספר בן אשר והרמב"ם. וא"כ יתכן שגם כאן לא עשה כבן אשר.

יכול להיות שהוא צודק, בתשובה הזאת. כי לא ראיתי בעצמי את הספר הזה – חומש וושינגטון – רק את מה שכתבו בשמו. לגבי בעל הכתיבה הדקה, הוא – הר"י עדס – כותב בהערה [בסוגריים] בזה"ל, ובעל הכתיבה הדקה בודאי אינו השלמות לכתיבה הגסה, כניכר ממה שיש בספר זה מקומות שיש דברים כפולים היינו שיש באותו הספר גם את פרשה זו בכתב זה, וגם את פרשה זו בכתב זה. לפי שכורך אחד כרך את חלקי שני הספרים יחד.

גם הספר של לנינגרד, אפשר להשיג אותו, ראיתי אותו, אבל כעת הוא לא בהישג ידי. מי יודע? כנראה היו הרבה 'כתרים' של בן אשר, אולי עוד ארבעה-חמשה. ואולי מאחד מהם העתיק הסופר שכתב את הספר המכונה כיום כת"י לנינגרד, כי הוא נמצא שם ברוסיה. אבל המהדורא בתרא, מה שהרמב"ם סמך עליה, היא אינה נמצאת בידינו. כיון שישנן כ"כ הרבה סתירות, חייבים להגיע לכך. אינני קורא את כל הפרטים שמכתבו, רק דברים אשר חושבני שצריכים לענות עליהם.

*

בהמשך [באותו ט"ז] הוא כותב כך, (אות ט"ז) הזכיר הדר"ג שליט"א בשיעורו, שמו"ר הגרא"י צוקר זצ"ל פקפק בייחוסו של ספר הכתר – הבאתי גם מכך סייעתא. אבל הוא טוען – אמנם דבר זה הי' רק בצעירותו, שאז דן בזה לפני מרן הסטייפלר זצ"ל, אבל אחרי שכתב כל ספיקותיו ושאלותיו על הכתר להסטייפלר (כידוע שלהסטייפלר היו כותבים בכתב, כי היתה קשה

כי הוא נקרא 'מדקדק', משום שהוא עושה הבדל, בין 'הושיעה נא' בדגש, לבין 'הצליחה נא' ברפה. וזה נחשב 'חכמה'. אני רק אומר, את מה שהם חושבים. ברם למעשה, המסורת האמיתית היא, ששניהם דגושים. רק אלה אשר התרגלו בספרי הדפוסים, הם התבלבלו.

*

ולגבי מה שהוא כותב כאן, בעניין החאלבים, הספרדים והמוסתערבים וכו', נגד הקריאה וכו', הדבר נשמע לי קצת משונה, כביכול נראה שהיתה להם מלחמה נגד הכתר, שלא יעשו כפי שכתוב בכתר, אלא כפי המסורת שלהם. כי מאידך, ידוע שהכתר היה חשוב מאד בחאלב, הם בבית הדין היו משביעים עליו, במקום על ספר תורה. אם כן, למה הם לא הסתכלו לראות, כיצד מנוקד שם? כיצד הם חשבו, שספרי הדפוס הם יותר מדויקים? הם לא התחשבו בו בכלל, לא הסתכלו כלל בכתר, לא התעניינו מה כתוב שמה. לא ניקוד, ולא חסרות ויתרות, ולא פרשיות פתוחות וסתומות. כלום. הדבר תימה עצום.

*

בהמשך [באותו י"ג] הוא כותב כך, י"ג מה שהביא הדר"ג מחומש וושינגטון שהסופר בסוף כותב שכתב ע"פ ספרי ר' אהרן בן אשר ושם אליהן תוקן לחסר. הנה חומש וושינגטון מורכב משני כתיבות של שני סופרים. (אחד כתיבה עבה וגסה והשני כתיבה דקה יותר). והקולופון הוא בכתיבת הסופר בעל הכתיבה הדקה, אבל הנוסח אליהן שתוקן לחסר הוא בכתיבת הסופר בעל הכתיבה הגסה, וא"א להביא ראייה מזה לזה אחרי שהם שני ספרים חלוקים לגמרי.

המדובר הוא, לגבי השינוי שנמצא בין המסורת שלנו ושל כל עם ישראל, נגד הכתר של חאלב. זאת אחת השגיאות שיש בכתר הזה. וזאת היתה אחת מן הטענות שלנו, כי בפסוק 'בטרם תבוא אליהן המילדת וילדו', תיבת 'אליהן' חסר. בכתר של חאלב כתוב מלא, והנה מצאנו כי הסופר תיקן וכתב חסר. הדבר סימן, שזהו כתר אחר. על כך הוא עונה, כי חומש וושינגטון מורכב משתי כתיבות של שני סופרים, אחת כתיבה עבה ואחת

עליו השמיעה), השיבו הסטייפלר זצ"ל בזה"ל, אתה יכול לכתוב מה שתמצא. המסורת, במקומו עומד. ע"כ. ואחרי ששמע תשובה זו מהסטייפלר זצ"ל, סבר וקיבל.

טוב, אז הסטייפלר סמך ידו על הכתר. אבל הכל לפי מה שאמרו לו. הדבר אינו ברוח הקודש, או בנבואה, אלא לפי כל מה שטענו בפניו. ברם מאידך, לנו ישנה מסורת ברורה בהיפך. והספיקות חזרו וניעורו. כל כך הרבה הוכחות. הבאנו בס"ד עד כה, עשרים ושש הוכחות, נגד הכתר הזה. ובעזרה"ת ברצוני להוסיף עליהן כעת, עוד חמש. אני מקוה שבשיעור הזה, נשלים את זאת. חושבני כי אם הסטייפלר היה שומע את זה, הוא היה נסוג אחור.

שאלה מהקהל: הרב צוקר אמר שבן אשר לא כתב את זה? לא הגיה? או רק שזה לא מה שסמך הרמב"ם?

תשובת מרן שליט"א: איני יודע במדויק. לא ראיתיו. רק את מה שהוא כותב בשמו. העיקר, הוא אמר פקפוקים. נראה שהם דברים דומים, למה שאנחנו אומרים. כשהולכים בדרך הנכונה, פוגשים אנשים...

*

(אות ט"ז) ואשיב גם על נקודה אחת בדברי הרב המגיה שליט"א לשיעור המודפס, שכתב על מה שכתבתי שהיה ריוח קטן וכו', כתב על זה וז"ל, לא בן אשר הניח ריוח, אלא הסופר. ועוד יש להעיר, הרי בן אשר עבר בשתיקה על כל המקומות שהניח הסופר ריוח קטן ולא הגיה אפילו פעם אחת, ורחוק לומר שבכולם גם בן אשר נסתפק ולא היתה לו הכרעה אפילו באחד מהם. עכ"ל המגיה.

והנה ראשית כל, אין כ"כ הרבה מקומות שנסתפק בן אשר. ושנית והוא העיקר, שהסופר לא כתב הפרשיות מדעתו, אלא בן אשר מסר לו רשימת הפרשיות, א"כ מסר לו גם רשימת המקומות המסופקים שיש להניח בהם ריוח קטן וכד' להורות שהוא ספק, באופן שאין כאן שני דעות של ספק, אלא דעה אחת של בן אשר, שהסופר כתב לפי הזמנתו.

ומש"כ מרן שליט"א אח"כ שכל זה הדברים הללו נשמעים לו מאד מוזרים, שבן אשר היה מסופק וכו'. אינני יודע למה יהא הדבר זה כל כך, הרי בכל הספרים המזרחיים הקדומים יש שתי פרשיות ב'כל חלב' ו'המקריב'. ויש סתומה, אצל ארור שכב. בפרשת כי תבוא, 'ארור שוכב עם אשת אביו'. ויש פתוחה – חושבני כי ישנה כאן טעות במכתבו, וצ"ל זאיין פתוחה – אצל ועשית יריעות עזים. זה בפרשה שלפנינו [תרומה], ועשית יריעות עזים. בכתר בן אשר, פתאום ישנה כאן 'פרשה'. מה שאין בכל הספרים, וגם לא אצלנו.

ובן אשר אזיל כנגד כולם, מכח איזה שיקולים. וא"כ מה פלא הדבר, שלא היה יכול להכריע בברירות גמורה שטועים כולם, אלא הניח ריוח קטן, להורות שיש קצת מקום להסתפק בדבר.

הר"י עדס אומר, 'בכל הספרים המזרחיים הקדומים וכו'. אינני יודע, כמה ישנם כיום כאלה? כמה נותרו ספרים עתיקים, מלפני אלף שנה? אחד מעיר, ושנים ממשפחה. רצונו להגיד כי הכתר הזה הוא שונה מכולם, ולכן אין פלא שבן אשר עשה ככה כנגד כולם, מכיון שהוא היה מסופק.

עצם הדבר הזה, להגיד כי בן אשר היה מסופק, ועשה ריוח קטן, כי לא הכריע האם ישנה כאן פרשה או שאין כאן פרשה, דבר זה לכשעצמו נשמע לי דבר מאד תמוה. כי אם בן אשר – ראש בעלי המסרה – מסופק, מה יעשה מי שבא לכתוב ספר תורה? אם רבי לא שנאה, רבי חיא מנין לו? אין הכרעות? לא מתקבל על הדעת.

*

כעת, הדבר האחרון במכתבו.

י"ט עוד ראיתי בדברי מרן שליט"א וז"ל, גם אינני יודע למה כתב ידידנו הרי"ע – הרב יהודה עדס – שלכל הקהילות לא נשתמרה מסורת פרשיות בנביאים כדלעיל ד"ה העיקר. ברוך ה' לא השבית לנו ה' גואל. הרי יש תיגאן כת"י הסופר המובהק מה"ר בניה. גם במעם לוועז על נביאים, מופיעה בסופם רשימת פתוחות וסתומות, לפי ספרים מסויימים. עכ"ל מרן שליט"א.

האמת היא שלא התכוונתי דוקא על כמהר"ר בניה הסופר, ישנם הרבה סופרים, רק שמה"ר בניה

שערי יצחק – השיעור השבועי

אני מצטרף לקריאה שלו, זהו דבר חשוב מאד. הדבר מצריך – מה שנקרא – 'עבודת נמלים', ודייקנות רבה, בכדי לדעת לעשות זאת. לפי דעתי, מתאים לכך ידידנו הרה"ג יהונתן שבח הי"ו, יש לו את הכלים ואת היכולת ואת הכשרון, לעשות דבר כזה. אבל אולי גם הוא, אינו מספיק. וכפום מאי דקיימא לך, 'אין ציבור עני'. במשך הזמן ימצא בעז"ה עוד אנשים. ב"ה כיום בדורנו יש את הספרים, ויש את אומנות הצילום, וע"י המחשבים וכו' שישנם כיום, אפשר בקלות להגיע לעשרות ומאות תיגאן, מה שלא היה אפילו אצל אבותינו נע"ג בעבר. איפה הם? מי יגיע אליהם? קשה מאד. אולם בדורנו, ב"ה ישנה ברכה, השם נתן לנו כלים גדולים, גם לדברים האלה. לכן חשוב שישבו קבוצה של מבינים בעניין, אשר יעסקו בנושא הזה.

*

לאחר השיעור, ביקשתי מהר"י שבח לכתוב לכלל הפחות מעט ממה שהעלה לעת עתה במצודתו, ואלה דבריו:

לק"י יום שלישי כ"ז שבט ה'תשפ"ה ב'של"ו.
לכבוד מו"ר עט"ר הרה"ג יצחק רצאבי שליט"א.
בענין הפרשיות הסתומות והפתוחות בנביאים.

לאחר שעברתי על עשרות תיגאן כת"י שהם עפ"י מסורת ארץ ישראל וביניהם גם הפטריות עתיקות, עולה שכל הפרשיות הם סתומות. ואם ימצא תאג אחד ואפי' שנים, שיש בהם במקום אחד פרשה פתוחה, כנגדן באותו מקום יש עשרות תיגאן שעשו אותה פרשה סתומה. וכעין זה, נמצא גם בכת"י ספרא רבא רבינו בניה הסופר זיע"א, כאשר ימצא בתאג א' בכתבת ידו פרשה פתוחה, אבל כנגד זה בארבעה תיגאן אחרים בכתבת ידו וכן בתיגאן בכתבת ידי בניו, עשו כולם אותה פרשה סתומה.

ואתן דוגמא, מתוך מאה פרשיות שיש בכל ספר יהושע עפ"י התיגאן (שכן לפי כת"י אחרים כגון אר"ץ וחבריו, פעמים שלפי גירסתם אין פרשה ועפ"י התיגאן יש פרשה, וכן להיפך), בכל התיגאן כולם פרשיות סתומות, ורק בכמה מקומות בודדים במקומות שונים (חוי' משתי מקומות שיש חילוק בין המועטים לרוב התיגאן) הבטלים ביחס למאה המקומות, יש אולי טעות סופר.

הוא מן המובחרים, מהדייקנים שבהם, וגם הכתיבה שלו היא נאה. גם הנוי החיצוני, וגם הדיוק. הוא גם כתב המון ספרים. הוא ובני משפחתו, היו סופרים.

אמנם כוונתי היתה, שבס"ת יש מסורת ברורה שנשמרה בקהילות, וכל הס"ת של כל קהילה יש להם נוסח אחד, היינו כל ס"ת של האשכנזים וספרדים יש נוסח אחד, וכל ס"ת של תימנים יש נוסח אחד. אבל בנביאים, כשבדקים בכת"י תימניים, מוצאים שיש פה ושם מחלוקות, ואין מסורת אחת לכולם שאין בה חולק.

אבל עיקר מה שהזכרתי דבר זה, הוא מפני שאם הזכיר מרן שליט"א ענין זה, אבוא לעורר על דבר מצוה רבתי שאין לה דורשים, ואולי ע"י מרן שליט"א יהיה התעוררות לעסוק במצוה רבה זו, והוא שבאמת היה חשוב לברר את נוסח מסורת תימן, בפתוחות וסתומות בנביאים וכתובים (וכן להשוותה למסורת המזרחית הקדומה – שלא רק ספר הכתר הוא המייצג את המסורת המזרחית הקדומה, אלא צריכים לבדוק גם בשאר כת"י המזרחיים הקדומים), וזו עבודה גדולה וכבדה מאד שלצערי אין בכוחי לעשותה לבדי.

וכבר עסקתי בעבר בענינים אלו, וזכיתי בס"ד לסדר כמה רשימות (בתורה ובחמש מגילות) אבל אין בידי הכח והיכולת לעסוק בזה עוד לבדי, מפני שכבדה המלאכה מאד מאד.

רצונו שיעשו רשימה של כל הפרשיות הפתוחות והסתומות, גם בנביאים וכתובים.

וכבר התחלתי קצת לסדר על נביאים וכתובים, והפסקתי מפני קושי המלאכה לעשותה ע"י אדם אחד. ואם ימצאו עוד דורשים למצוה רבה זו, שיתנו ידם לעזרני במצוה רבתא זו, יהיה אפשר לרשום ולסדר הפרשיות שבספרי תימן העתיקים וכו' למען יהיה ידוע מה הוא נוסח תימן בכל זה, ולא יישארו דברים אלו רק בכח ולא בפועל, וכמארז"ל אינו דומה מועטים העושים את המצוה למרובים העושים את המצוה. ואם ידוע למרן שליט"א כאלו שירצו לעסוק בזה ברישום הפרשיות מכת"י העתיקים, אם יוכל להודיעני, כדי שיהיה אפשר לברר הדבר כראוי בעה"י.

הרמב"ם – כבר אמר שאין לסמוך על כל ספר שיזדמן. וכי הוא לא סמך, רק על הספר הנורא מאד קדמון, שהגיהו בן אשר הנודע בשערים. וזה מביא לו ראיה מספרו?

מה אתה – ההגהות מיימוניות – מביא מספרים של אשכנזים? הספרים שלהם, משובשים. כך כותב מהר"ם לונזאנו, שהוא גברא רבה, היה בדור של מרן השלחן ערוך ומהרח"ו, לפני כחמש מאות שנה. יותר נכון בדור שאחרי מרן. שהרי הוא נולד בשנת ה'ש"י, ומרן נפטר בשנת ה'של"ה, ונמצא שעיקר חייו בדור שאחרי. הוא מדבר, בלשון 'חזקה'. כך היא דרכו. הוא אמיץ לבב. ליבו כלב הארי. הוא מדבר בשפה קשה וחזקת, בלי פשרות.

עכ"פ רואים במנחת שי, ובאור תורה, את הספיקות שהיו בעבר. אחרי שהאור תורה והמנחת שי ליבנו וביררו והכריעו וסידרו את הכל, כיום ישנה להם 'מסורת'. אולם בעבר, זה לא היה. וכבר המאירי ג"כ עשה לפני כן, את ספרו קרית ספר חלק שני.

*

לגבי טענתו, למה אין בספרי תימן בנביאים וכתובים מסורת ברורה, יכול להיות כי זהו מפני שהרמב"ם לא עשה שם רשימה מסודרת. בתורה, יש רשימה קבועה בחיבור הלכות ס"ת. אבל בנביאים וכתובים, אם העתיקו מבן אשר, היה צריך להיות משהו קבוע. למה אין שם? הדבר אינו ברור. לפני כן, היתה להם את המסורת הבלבולית, ואח"כ שינו. א"כ למה בנביאים וכתובים, ישנם שינויים? אלא כנראה זהו ההסבר, כי לא כתוב בפרוטרוט בספר, כמו לגבי התורה, שהרמב"ם כתב את הפרשיות וכו', שיוכלו לבדוק כסדר. שהרי הדבר גורם הרבה בלבולים, צריך הרבה דיוק בדברים האלה.

אבל בכל אופן, נקודת המוצא שלנו היא, כי לבן אשר כן היתה מסורת. אצלו לא היה הבדל, בין נביאים וכתובים לבין התורה. ועכ"פ לגבי התורה אנחנו יודעים, משום דנפקא מינה לדינא. זה הכי חזק. ב"ה שהקב"ה הותיר לנו שריד מעט, שנוכל ללכת לבטח דרכנו, יש לנו דרך סלולה וברורה.

והם (ציוני התיגאן לפי השמות שהגדרתם אצלי, והם תיגאן לרבינו בניה הסופר חוץ מתאג ל"א), בתאג כ"א בארבעה מקומות (אחד בפרשה פתוחה, וג' מקומות שאין פרשה), מתוך מאה.

בתאג כ"ד בשלושה מקומות (פרשיות פתוחות), מתוך מאה.

בתאג כ' במקום אחד (פרשה פתוחה), מתוך מאה.

בתאג כ"ה במקום אחד (פרשה סתומה במקום אין פרשה), מתוך מאה.

בתאג ל"ג במקום אחד (פרשה פתוחה), מתוך מאה.

בתאג ל"א במקום אחד (פרשה פתוחה), מתוך מאה.

אמנם בתיגאן עפ"י מסורת בבל, מצוי הרבה פרשיות פתוחות.

אסיים שבעיוני בתיגאן עפ"י מסורת ארץ ישראל, ראיתי שבהרבה מקומות הוּו גירסתם לשבח משאר הכת"י, באופן מקום הפרשיות, ועוד חזון למועד בביאורי הדברים.

ביקרא דאורייתא

הצ' יהונתן ב"ר אהרן שבח שצ"ו.

ברוך יהיה, וכן ירבה וכן יפרוץ להגדיל תורה ולהאדירה.

*

בכל אופן, לגבי מה שהוא אומר כי 'בס"ת יש מסורת קבועה', צריכים לדעת כי זהו רק כיום, אבל בעבר, לא היתה מסורת קבועה בפרט אצל האשכנזים, והספרים שלהם היו משובשים.

מהר"ם לונזאנו כותב [באור תורה פרשת צו] בזה"ל, אני מצאתי בפרשת שמיני בספרי אשכנז, ארבע פסקות יתירות ומשובשות בפרשה אחת. במקום אחד, ארבע טעיות.

ואלו הן. את זה תאכלו. ואת אלה תשקצו. אך את זה תאכלו. ולאלה תטמאו.

העל אלה נסמוך? הוא כביכול כועס, כי אין להם בסיס. זהו בלבול.

ורואה אני שבעל ההגהות [מיימוניות] רוצה להפיל את הרמב"ם, במה שברח ממנו. כי הוא –

שערי יצחק – השיעור השבועי

ע"א], כי אם ישנה עצירת גשמים, יוצאים עם ספר תורה לבית הקברות. ברם, רק אם הס"ת הוא כשר. אחרת, הדבר מסוכן. כתוב בזוה"ק, כי זהו ח"ו שקר, אם הם יצאו עם ס"ת שאינו כשר. כדאי התם בפ' אחרי מות [דף ע"א עמוד א'], דזמנא חדא הוה יתיב עלמא בצערא, ואתו חייא הכא לאתערא לן בספר תורה, ואנא וחבראי אקדימנא לגבי דמיכי חברון. וכד אתחברו בג"ע ברוחיהון דצדיקייא, אשתכח קמייחו דההוא ס"ת דאייתו לקמן אינון חייא, הוה פסול, ומשקר בשמא דמלכא, על דאשתכח וא"ו יתיר בההוא קרא דזשסעת שסע שתי פרסות'. ואמרו, דהואיל ושקרו בשמא דמלכא, דלא יתובן לגביהון, ודחו לי ולחבראי בההיא שעתא מבי מתיבתא יעו"ש, ולעיל בשיעור האזינו שבת שובה התשע"ח בשכ"ט.

בארץ תימן, הם כן הלכו – בעת עצירת גשמים – עם ס"ת לבית הקברות, והתפללו ונענו. ספרי התורה, חוללו פלאות. נסים ונפלאות.

זאת הוכחה, שהמסורת שלהם היא אמיתית, ולכן היה בכוחם לפעול ישועות. וכבר כ' מהרי"ץ בעץ חיים שאנו מחזיקים ספרי תורה שלנו מוחזקים בדקדוק בכל דיני חסר ויתר כמפי משה מפי הגבורה.

למשל – אולי הבאתי זאת כבר בעבר, אבל אזכיר לכם זאת – מצאתי קונטרס כת"י של הר"ר יוסף חאזי זצ"ל, שהיה שוחט, גר במושב ירחיב. הדבר הגיע לידי, מאת נכדו הי"ו. הוא מספר שם כמה סיפורים, והוא נשבע שכך הוא ראה במו עיניו. אולי גם את הסיפור הזה, כבר הבאתי.

הוא מספר כך, אירע בא אלינו אורח נכבד רב וישיש, לשבת קודש פרשת ויחי. אמרו לו, מארי, תפתח, אתה הראית וגו', ותוציא את הס"ת. הסכים. קם להוציא, אבל ההיכל לא נפתח. הוא מנסה כמה פעמים, ולא נפתח. זה כפי שהיה אצל שלמה המלך, דבכו שערים זה בזה [עיין סנהדרין דף ק"ז ע"ב].

הוא מספר, כי לאחר שראיתי שהדבר כך, אני בעצמי קמתי בכדי לפתוח את ההיכל. עוד לפני שנגעתי, כבר נפתח. פלא עצום.

חמש הוכחות נוספות (מלבד כ"ו הקודמות) כי כתר בן אשר שהיה בחאלב והמצוי כיום, אינו הכתר אשר היה לנגד עיני הרמב"ם, וספרי התורה של ק"ק תימן יע"א כתובים עפ"י הכתר העיקרי של בן אשר שהוא מהדורא בתרא.

כפי שאמרת, נשאר לנו להגיד עוד חמש הוכחות אחרונות, בעזה"ת.

דבר ראשון – זאת הוכחה עשרים ושבע – מהר"ר יוסף אשכנזי כותב על כתר בן אשר, שהסופר כתב בסופו כך וכך. והרי מה שיש לנו בספר של בן אשר, זה לא מאת הסופר. ולא רק שזה לא הסופר, אלא זה נכתב מאה שנה אחרי שהספר נכתב. שמע מינה.

כעת ברצוני בעזרתו יתברך להגיד עוד ארבע הוכחות חדשות, מסוג אחר, לא בסגנון הזה כפי שאמרת עד עכשיו.

למה בכל העולם כולו, לא נשמע על ספרי תורה מקודשים, כמו הס"ת של חכמי תימן?

אם אתם יודעים, אצל התימנים מופצים מאד, ספרי תורה מקודשים. למשל אם היתה מחלוקת ח"ו או דיבורים וכו' בבית הכנסת, אנשים היו נפגעים. ספר תורה מקודש. בשום קהילה אין את זה, רק אצל התימנים.

לפי דעתי, זה לא רק בגלל העניין, שהסופרים היו קדושים וטהורים, שהיו כותבים בקדושה ובטהרה, ואת השמות הקדושים הם היו כותבים רק אחרי טבילה. אאמו"ר זצ"ל אמר לי, כי מכיון שהם לא יכלו לטבול בכל פעם ופעם, על כל שם ושם, הם השאירו את מקום כתיבת השמות ריק, ואח"כ טבלו והשלימו את כל השמות. כי בספר תורה, מותר לכתוב 'שלא כסדרן'. הדבר אינו מעכב. היו אנשים, גדולים וקדושים. וכך היה מנהגו של מהר"י בדיחי זצוק"ל בעל חן טוב, שאת השמות השאיר ריק וכו', כמו שכתב אחד מצאצאיו מהר"י הלוי אלשיך בהקדמתו לספר חן טוב, במהדורא החדשה (בני ברק ה'תשס"ח ב'שי"ט) הוא בדף ח' ד"ה גם. איתמר].

אבל יתירה מכך, היתה להם מסורת אמיתית, עם כל הלפופות והעקומות, מלבד הפרשיות והחסרות והיתירות וכו'. ולא רק זאת. הרי כתוב בספר הזוה"ק, לגבי מה שכתוב במסכת תענית [דף ט"ז

אפשר לשאול את הרב גלעד צדוק, הוא יודע במדוייק היכן הס"ת הזו, ליד העיר אשקלון, במושב משען, ביהכ"נ של קנדיל.

*

דבר שלישי.

ישנן נוסחאות בספרי תימן, שאין אותן בשום ספר. וגם לא בכתר הזה, של בן אשר. ובשום ספר אחר בעולם.

למשל, וְהַנְּשִׂיא בְּתוֹכָם בְּבוֹאָם יְבוֹא, וְבִדְרָכָם יֵצְאוּ [יחזקאל מ"ו, י']. זאת מלה שלימה שונה, שאין לה שום חבר וריע, בשום נוסח בספרים בעולם, רק בספרי תימן. מאיפה באה הנוסחא הזאת?

נקרא זאת בעזרת ה' בקרוב, בסוף הפטרת שבת החודש. מהרי"ץ כבר מעיר על כך שם. לא 'ובצאתם' יצאו, אלא 'ובדרכם' יצאו. והוא מביא, כי ישנו הסבר לכך, בספרו של א' מקדמונינו, רבי אברהם בן שלמה, כיון שהנשיא מצווה לעשותו קפנדריא עמהם וכמותם יעו"ש. ואכמ"ל.

ולא רק זאת. ישנם במקרא עוד כמה שינויים, בכמה מלים. מהיכן באו שינויי הנוסחאות האלה, אם לא מהספר העיקרי של בן אשר.

וצריך לפרש שזהו דוקא בנביאים וכתובים. אבל בתורה שהיא העיקר, בכל תפוצות ישראל שמרו על נוסח אחד. וכל החילופים אינם אלא בחסרות ויתירות, באופן שאין שינוי בקריאה. ואפילו החילוף האחד שיש בו שינוי בקריאה, דהיינו ויהיו כל ימי נח במקום ויהי כל ימי נח, אין בו שינוי משמעות.

*

דבר רביעי.

פלא עצום. כידוע, בספר של בן אשר, נשרף או נעלם וכו' רוב התורה. נשאר כמה דפים, בודדים בעיקר בסוף התורה, ונביאים, ורוב הכתובים, לא הכל. כאשר פותחים את הספר, הפסוק הראשון מתחיל בקללות, בפרשת כי תבוא. זהו הדף הראשון. ומשאריתך. ארור פרי בטנך ופרי אדמתך [מין שליט"א אומר זאת ב'כינוי', פרי בטנו ופרי אדמתו].

תשמעו מה הוא מספר, מה אירע בעיקבות הדבר. אבי המשפחה הכריז בבית הכנסת, יש לי שני בנים, אני מחתן אחד, והשני אני מלמד אותו תורה. הוא יהיה מוקדש, לעסוק בתורה. כיון שהוא ראה דבר כזה, נוכח לחזות בקדושת התורה כמו עיניו.

חושבני, אחת מן השתים. או שהרב הישיש הזה לא טבל, וכנראה שצריך היה טבילה. או שלא היתה לו כ"כ יראת שמים, או שהוא זלזל בקדושת הספר. הוא לא הסביר במדוייק, כנראה הם עצמם לא ידעו, מה היתה הסיבה? אבל עכ"פ כולם ראו במו עיניהם, כי אצלו בשום אופן ההיכל לא נפתח, ואצלו הוא נפתח עוד לפני שהוא התקרב אליו.

עכ"פ כך אבי המשפחה הכריז בבית הכנסת. בן אחד אני מחתן, והשני אני מלמד אותו תורה. הוא ילמד על חשבונני. הוא קודש לה'.

ואכן אחי היותר גדול ממני התחתן, ואני הלכתי נודד ללמוד תורה ממקום למקום מתלמידי חכמים, עד שהייתי בן שמונה עשרה שנה וכו'.

ומי שיעיין בספריו של ידידנו הרב גלעד צדוק הי"ו, יראה כי ישנם סיפורים רבים בדבר קדושת הס"ת, וזהו דבר מפורסם מהדורות שעברו. [יש ספרי תורה מקודשים מהם שכבר נפסלו עוד בתימן מרוב ישנותם, ולא היו קוראים בהם, ואף על פי כן עדיין היו פועלים נפלאות. וכן שמעתי מפי מהר"י ב"ר יעקב יהודה צובירי, שפעם אחד ביקשו ממנו לתקן ספר תורה מקודש שהיה בעי"ת צנעא, כמדומני בבית הכנסת דמארי. הוא בא לתקנו בזמן שאין איש בבית הכנסת, והנה לאחר שהוציאו מן ההיכל והתחיל לבדקו, לפתע החלו דלתות ההיכל להיסגר ולהפתח במהירות פעמים רבות בקול רעש גדול. מתוך בהלה החזיר את הספר להיכל וחזר לביתו. לאחר מכן סבר שמא אין זה אלא דמיון מפני שהיה שם לבדו, והחליט ללכת שמה שוב למחרת עם בתו הקטנה. אבל הדבר אירע שוב, ואז משך את ידו מכך. איתמר].

מצד שני, אולי יגידו, טוב, כך היה היה. אולם מה נגיד על זמנינו? אבל כמדומני שכבר אמרתי לכם, כי נדמה לי שישנו עוד ס"ת אחד, אשר פועל ישועות כמו בעבר עד היום. מרעיש פתאום וכו'.

שערי יצחק – השיעור השבועי

ויספר לאביו, כי היה ספר עזרא במצרים הישנה, נורא מאד. ובא אורח אחד מערבי, ונתן שוחד לשמש בית הכנסת, ולקח הס"ת מהתיק. הוא שילם הרבה כסף, ולקח את הס"ת הזה. השמש התפתה לקבל לעצמו את הכסף. והוא השאיר, רק את התיק. ולכן הוא נענש, וכדלקמן.

והוליכו דרך אניה בלב ים. ובעוה"ר עמד עליו נחשול של ים, גלי עמיקתא ומסרת"א, וסתרוה לספינתא, ואיש יהודי טבע ביקריה, הס"ת עמו וכל אשר לו תהומות יכסיומו, וכל ההולכים עמו וכל רכושם ירה בים. ושמש בית הכנסת שנתן ס"ת, מת בתוך השנה. ולא נשאר שם כי אם התיק וכו'. נשאר רק התיק.

היה ס"ת המיוחס לעזרא הסופר, שאומרים כי הרמב"ם השוה את העתקו גם עם ספר זה. והרחבתי על כך בס"ד בס' האותיות המשונות בתורה פרק שביעי אות ד', דף ק"ג ק"ד. והספר הזה, 'טבע ביקריה'. החיד"א כותב כך בלשון מליצה, ע"ד שכתוב בגמרא [ברכות דף י"ט ע"א] לגבי צורבא מרבנן – תלמיד חכם וכו' – קודשא בריך הוא תבע ביקריה. במקום המלה 'תבע' בתי"ו, הוא עשה 'טבע' בטי"ת. 'ביקריה', עם הכבוד שלתורה, עם ספר התורה. 'זתנו כבוד לתורה'.

גם מהר"ם מרוטנבורג, כתב ספר תורה. ישנו סיפור נפלא על מהר"ם מרוטנבורג, שכתב ס"ת בבית הסוהר, על פי ספר תורה שגילה לו משה רבינו. גם הס"ת הזה, היה בקראקא וכו', וכיום נעלם הספר הזה. כמדומני שגם הוא נשרף, או משהו דומה.

כמו כן, ישנו ספר 'הללי', שמזכירים אותו הקדמונים. ספר קדמון שנכתב אחרי חרבן בית המקדש, אשר עליו סמכו בארצותיהם כל הס"ת וכו'.

דרך אגב, לפי מה שיודעים ממנו, זכורני כי זה מתאים למסורת שלנו. אבל הספר הזה בעצמו, הוא נעלם. כבר לא קיים.

כל הספרים החשובים בעולם, נעלמו. אין להם זכר. אין המשך. רק מובא בשמם בספרים, פה ושם. עכ"פ בדורות האחרונים, הם נעלמו. הדבר היחידי שנשאר, הוא רק הס"ת שלתימנים. בתורת הספרים המוסמכים.

הדבר לענ"ד בגדר מה שאחז"ל, סימנא מלתא היא. 'משארתיך', מה שנשאר, ארור פרי בטנו וגו'. חלה בו קללה רח"ל. זאת המלה הראשונה.

איך אני יודע זאת?

ב"ה זכיתי שיש לי את צילום הכתר הזה של בן אשר, בזכות ידידנו – הנמצא פה – הרב יפת מה טוב הי"ו, וכן ידידנו הרב בועז דחבש הי"ו, והרב נועם ציוני הי"ו. הדבר יקר מאד, הם הדפיסו זאת בירושלם עיקו"ת בהוצאה מפוארת, זה עלה להם יקר מאד, אבל הם זכו ורכשו את זה. יבורכו מפי עליון, ויישר חייליהו לאורייתא. כך שיש לי את הכתר הזה בקביעות, כל דבר אני יכול מיד לבדוק אותו. לפני שבאתי לשיעור, אמרתי כי אבדוק זאת עוד הפעם, שלא אגיד רק מן הזכרון, ואכן אלו הן המלים הראשונות שם.

סימנא מלתא היא. 'משארתיך'. ארוה פרי בטנו וגו'. זהו הדבר הראשון שנשאר. זהו סימן מן השמים.

בעין זה, ישנו סידור שהדפיסו אנשים עם דעות כוזבות, בשם 'שיח ירושלם'. לפני כמה שנים הגיע לידי הסידור הזה, פתחתי והסתכלתי כי בסופו יש את הפטרת שובה ומנחה של ת"ב, שובה ישראל וגו'. והמלים האחרונות הן, 'זפושעים יכשלו בס'...

*

דבר חמישי. זאת ההוכחה האחרונה, מס' שלושים ואחת.

כפי שאמרתי לכם, ארבעת ההוכחות האחרונות הן בסגנון אחר, מכל כ"ז הקודמות.

כל הספרים המיוחסים אשר היו בעולם, הספרים החשובים, לא החזיקו מעמד. הכתר של חאלב, נשרף ונעלם רוב התורה. מלבד זה, היה ס"ת במצרים, אשר מיוחס לעזרא הסופר, שהוא כתב אותו, והוא טבע בים.

החיד"א זצ"ל מביא זאת בספרו שם הגדולים [ערך רבינו עובדיה] בזה"ל, רבינו עובדיה מברטנורא, היא עיר ברומיניא. ויש פתשגן הכתב, ששלח רבינו עובדיה מעיה"ק ירושלים ת"ו לאביו, וראיתי העתק ממנה וכו', ובא דרך הארגיפילאג"ו בים עד נא אמון, ומזכיר מקהל אליהו זכור לטוב אשר בנא אמון הלך למצרים.

נראה כי הדבר מן השמים, לא להתייחס לשום מסורת אחרת, אלא רק למסורת הזאת.

*

ישנו ספר בשם 'מסורתנו', חיברו הרה"ג צבי גולדברג.

יש לי אותו בזכות ידידנו הרה"ג גמליאל יצחקוב שליט"א, שהוא ראש כולל כאן בסביבה, הוא השאיר לי את הספר, באמצעות ידידנו הרב שר שלום יוספי נר"ו. זהו ג"כ ספר שלם, בעניין בירור מסורת נוסח התנ"ך, לפקפק על כתר בן אשר הנז"ל. זאת המטרה שלו. ישנו ויכוח בנושא, בין כמה ת"ח פה בעיה"ת ב"ב, ידידנו הרה"ג דוד יצחקי הי"ו מכולל חזו"א. הוא כותב השגות עליו. לא אכנס לכל הויכוח הזה, רק נביא כמה דברים, אשר מחזקים את מה שאנחנו אומרים.

הוא כותב [בפתיחה, דף א'] כך, המסורת הנהוגה עד עכשיו היא נחלת בני אשכנז ורוב בני ספרד, המבוססת על מסורת עתיקה יותר מהכתר. רוב הציבור אינו מכיר את הנושא לעמקו, ומקבל בלי עוררין את כל הסיפורים שהתפרסמו על הכתר.

ובהערה 3 הוא כותב, לאפוקי ק"ק עדת תימן, שהכתר דומה לתאג שלהם, וכמו שחכמיה העידו שהסופרים העתיקהו בדיוקנות מהספר תורה של הרמב"ם [עייין בשו"ת פעולת צדיק חלק א' דף כ"ו].

צריכים לדעת זאת, כי הכתר שאנחנו מדברים עליו, של חאלב, כל הראיות שאנחנו אומרים, זה לא בכדי להוריד בערכו לגופו של עניין. מכל הספרים שישנם בעולם, חוץ מהתיגאן שלנו, הוא הכי מדויק. אלא שאני מדבר על ההבדלים שבכל זאת ישנם, כלפי זה, להוכיח כי הוא אינו סוף פסוק. אבל יחסית לכל הספרים האחרים, הוא הכי טוב. לכן כאשר אומרים, מי הכי דומה לתימנים? התשובה היא, כי זהו הכתר של חאלב.

ובהמשך הוא כותב כך, ובכל זאת יש מספר שינויים ביניהם [עייין בנספח 1-ב]. וזה מעורר שאלה, מדוע נמצא כמה שינויים בין נוסחם לנוסח חלב, שלפי מסורתם הוא הספר 'בן אשר' של הרמב"ם?

ועוד קשה על מפיצי הכתר, שאע"פ שהיה מפורסם שהתאג התימני מועתק מספר הרמב"ם, מ"מ במשך כמה דורות לא שקלו גדולי ישראל, ובמיוחד מרן החזון איש זצ"ל ומרן הרב מבריסק זצ"ל, לשנות מסורתנו למסורת תימן. וכמו שכתב בספר כף החיים סימן קמ"ג אות ל"ד, "מיהו ספר [תורה] הכתוב כפי מנהג התימנים, אין לקרות בו לא אשכנזים ולא ספרדים עד שיתקן, משום שיש בו שינויים בענין הפרשיות והשירות וכו'". וכן בשו"ת ישכיל עבדי חלק ד' אה"ע סימן כ"ג אות ב', במענה לשאלה מבומבאי הינדא, אודות שינוי שנמצא בספר תורה שבא להם מתימן, פסק דלכתחילה צריך לתקן הספר. דהיינו, נוסח תימן – שהוא נוסח הרמב"ם, וכן הכתר דחלב – שדומה לשיטת הרמב"ם, אינם אליבא דהלכתא.

הוא שואל כאן שאלה, וזאת שאלה טובה. אבל צריכים לדעת, מה שדיברנו בזמנו, לגבי הרב מבריסק והחזו"א. הרב מבריסק, הגם שהוא ידע את הערך של כתה"י התימנים, יש שהוא הגיה מסברתו ברמב"ם ואח"כ שמח כשנמצא בכת"י מתימן כמותו, אבל לשנות בפועל את המסורת שלהם, אצל האשכנזים הדבר מסובך מאד, בגלל ההשכלה. אם היו עושים שינויים ממה שמקובל, הדבר היה נותן פתח לפושעים. לכן הם הגינו על המסורת שלהם, גם כאשר הם הבינו שמסורת התימנים יותר נכונה.

הרי מפורסם בשם החזו"א, שאמר כי מי שרוצה לדעת איך היה מתן תורה, שילך לבית הכנסת של תימנים. כך אומרים בני משפחת גריינמן יצ"ו בשמו, הם שמעו זאת ממנו. בודאי שהוא ידע. אבל מצד שני, לעצמם, הם לא ישנו. אפילו לגבי האתרוג, הוא לעצמו לא לקח אתרוג תימני. זה לא שהוא לא החשיב אותו. אדרבה, הוא אמר שאין יותר כשר ממנו, אבל לעשות מעשה נגד המסורת, הדבר היה מערער את המסורת שלהם. עד כאן. אנשים יגידו, טוב, הנה אתם משנים, הינכם רואים ומודים כי ישנן לכם טעיות. הדבר היה נותן פתח. פירצה קשה, ואחריתה מי ישורנה.

היה להם הרבה חוסר ידיעה, בכל הנושא הזה, ודי בהערה זו.

*

בספר 'מסורתנו' שם, בהערה 4, הוא כותב עוד כך, מרן רשכבה"ג החזון איש זצ"ל, התנגד מאד לשינוי המסורת עקב ממצאים עתיקים, ומחקרים הסטוריים. וזה לשונו בקובץ אגרות ח"ג מכתב י"ט, "אין אני רגיל בחיפושים ובחקר קדמוניות, ואני מתנגד לדרך זו, כי איננה בטוחה". [ואף שגם בקונטרס זה נכנסנו מפעם לפעם לחקירות הסטוריות, זאת רק כדי לענות לטענותיהם של מפיצי הכתר].

הדבר אכן נכון, ידוע שהחזו"א התנגד לש"ס מינכן, שנדפס בס' דקדוקי סופרים, לכל שינויי הנוסחאות שישנם בש"ס. אבל, האמת ניתנה להיאמר, כי החזו"א הוא דעת יחיד בעניין הזה. כל גדולי ישראל, שמחו וסמכו על המציאה. גם הגרי"ח בבן יהודע, פעמים רבות מביא את הנוסחאות שבכת"י שם.

ישנם שם בתחילת ס' דקדוקי סופרים, הסכמות שלרבים גדולי ישראל באותו דור. ואין ספק שישנן שם נוסחאות מאירות עינים. בדור שלנו, התגלה עוד הרבה הרבה יותר.

מצד אחד, החזון אי"ש, 'בקעה מצא וגדר בה גדר' [עייני עירובין דף קי:], שלא יהיו ח"ו אנשים מקטני אמנה, שיבואו ויטענו וכי עכשיו תשתנה ההלכה, בגלל שינויי הנוסחאות? בודאי ישנו כאן משהו, כי אנשים אשר אמנתם אינה שלימה, הם עלולים ח"ו להיחלש ולהתבלבל. ומצד שני, הנוסחאות וכו', הן אור גדול. הדבר מפענח הרבה סתומות. רואים בספרי הראשונים, שהם גרסו גירסאות אחרות. אי אפשר להתעלם מכך. בעניין הזה, צריכים ללכת בחכמה. חושבני כי בדורנו, כבר אין חששות שזה יקלקל ויוריד את היראת שמים. אז בזמנם, היו עלולים להשתבש ולהתקלקל מכך, אולם אני חושב שדורנו מבחינה זו יותר יציב, הדברים יותר ברורים. אבל אכן צריכים לדעת, איך להעביר זאת בצורה שלא תזיק. ברם, את עיקר האמת, אי אפשר להכחיש. אולי קשה להתמודד איתה, אבל האמת היא אמת. וכל ערום, יעשה בדעת.

לגופו של עניין, לגבי מה שהוא כותב בשם הכף החיים וכו', כבר ענינו על כך בס"ד בקונט' תגא דאורייתא, ובשלחן ערוך המקוצר [סימן כ"ג, בעיני יצחק אות י"ג]. האמת היא, כי הרבנים בזמנו של בעל כף החיים, לא ידעו בדיוק על מה הדבר מבוסס.

הבאנו שם בזה"ל, עייני למהרי"ץ בשו"ת פעולת צדיק חלק א' סימן כ"ד, ובפסקי מהרי"ץ הלכות קריאת ס"ת סעיף מ"ד, ושו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן קמ"ו, ובספר האותיות המשונות בתורה פרק שביעי אות ד' ה', ובמאמר יושב תהילות ישראל פרק ד' הערה ח'. היפך כף החיים סימן קמ"ג ס"ק ל"ד, דלא סיימו קמיה טיבה ומעלתה של מסורת דידן, ויסודתה בהררי קודש, ולכן העלה שלא יקראו בו לא אשכנזים ולא ספרדים יעו"ש. ואדרבה וכו'.

ואינו ר"ל חסרות והיתירות, שא"כ למה כתב שם שצריך לגנוז, הי"ל לתקן [ועייני תשו' בעל כה"ח שהבאתי בתגא דאורייתא]. וגם על האותיות הלפופות והעקומות לא מסתבר, דוכי לא ראה שזה מובא בפוסקים. אלא כוונתו על צורתן שאינן מדקדקין כמו אצלם בבגדאד, וכגון האל"ף שנדבק בהן היו"ד לגוף האל"ף. [אי נמי קופי"ן דבוקים. אבל הרי כך היה רק בספרים הישנים מאד, ולא מסתבר שהגיעו לידיו מהם. ואף אם אירע שהגיעו, מסתמא הגיעו גם חדשים, ומדוע סתם. לכן יותר נראה שכוונתו שלא בכל הפרטים שכתבו האחרונים היו מדקדקים. איתמר]. אבל כבר עמד מהרי"ץ על זה והכשירן, וכדלעיל סוף סעיף ב'. ואדרבה בכתיבה של בגדאד יש ספק גדול בכתיבת אות גימ"ל, שמנהגם לעשותה כנו"ן עם בליטה קטנה למטה, והארכנו ע"ז בס"ד בשו"ת עולת יצחק חלק ב' סימן כ"ה.

הרי כל ההבדל אצלם בין האות גימ"ל לאות נו"ן, הוא שלאות גימ"ל ישנה עוד תוספת. אבל המושב הוא ממש כמו נו"ן, אין שמה פתח.

עכ"פ הספרים שלנו מדקדקים יותר בחסרות ויתירות ובפרשיות שהם יותר לעיכובא, ומדינא דתלמודא, משא"כ צורת האותיות שיש בה קולא גדולה לדעת הרמב"ם וסיעתו, וכדלעיל הערה ד'.

[לגבי שיטת החזון איש, הלא הרמב"ם בפרק ט"ו מהל' מלוה ולוה הלכה ב' כתב, וכבר חקרתי על הנוסחאות הישנות, ומצאתי בהן שהוא נאמן. והגיע לידי במצרים מקצת גמרא ישנה כתוב על הגוילים כמו שהיו כותבין קודם לזמן הזה בקרוב חמש מאות שנה וכו' יעו"ש. ואולי סבור החזון איש דשאני בזמנם שלא היתה גירסא אחת לכל, כמו בדורותינו שכל ספרי הגמרא נדפסים לפי גירסא אחת שנתקבלה אצל הכל. איתמר].

*

בספר 'מסורתנו' שם [דף נ"ה], הוסיף להביא 'הערות לספר אור תורה'.

א' האור תורה קבע, שספרי ספרד הם המדוייקים והראויים לסמוך עליהם, ובחיבורו הוא לא הביא עדות מהספרים של חלב, אע"פ שבהסכמת הרבנים בסמוך ניכר שידעו שקיימים בחלב ספרים עתיקים, וגם שהאור תורה רצה להשיגם למען עריכת חיבורו.

הוא בעצמו – מהר"ם לונזאנו – לא ראה את הכתר של חאלב, אבל הוא רצה להשיג אותו.

ב' הרבנים לא הזכירו במפורש שספר הבן אשר נמצא בחלב, ומכאן קשה לשיטת תומכי הכתר. הלא הראנ"ח חתם על מכתב ההסכמה, והוא מעיד [עיין נספח 11] שהכיר שיש ספר בן אשר בחלב, ושהיה לו הגהות ממנו. ואם כן מדוע לא הדגישו במכתב, את קיומו של הבן אשר? ויותר מזה, מדוע לא ביקשו מהם למסור לו רק את הבן אשר, והלא לפי דעת חסידי הכתר צריך לעשות הכל על פיו?

ומכאן עוד ראיה, שפוסקים כפי רוב הספרים, ולא רק כספר אחד.

ואולי הם ידעו שזה לא אותו ספר שהיה אצל הרמב"ם, ולפיכך אין ראוי לסמוך עליו לבד. וכל שכן, אם נאמר שהאור תורה עצמו הוא החכם שהביא העתק מהבן אשר להראנ"ח, אם כן ודאי שלא מכריעים כמותו, כי האור תורה העיד שהס"ס הם העיקריים.

הנני רק מביא כעת את דבריו, לציון ולמזכרת בעלמא. כל מי שמבין, יבין בדיוק איך לסנן את הדברים, מה נכון ומה אינו נכון, מה מדוייק ומה אינו מדוייק.

*

בהמשך [בדף קי"ב אות ג'] הוא כותב בזה"ל, נוסח הכתר היה מוכר למדי לגדולי בעלי המסורה, כהאוד תורה ומנחת שי ועוד, ומ"מ העדיפו להכריע כספרי ספרד כל אימת שנחלקו עם הכתר, ולכן אין לנו לשנות מסורתנו לספר שדחוהו.

הדבר אינו מדוייק. כי את הכתר בעצמו, לא היה להם. היו להם רשימות בשמו, בכמה חלקי דברים.

הבני יונה הביא בספרו מחתימת האור תורה, שמוכת שהיה לפניו הבן אשר שהיה לפני הרמב"ם.

גם דבר זה, איננו נכון.

והרי ביארנו, שלא סמך עליו בכל המחלוקות בין פתוחות וסתומות, חו"י, וצורת השירות ועוד. ואם כנים דברי המערער, שהכתר מחלב שמוצג כיום לראוה הוא הוא אותו ספרו של בן אשר, אז אין מקום לסמוך עליו למעשה.

גם בדף י"ג [אות ה'] הוא מאריך על כך, ומביא בזה"ל, נוסח הבן אשר המובא בדברי הרד"ק ומנחת שי ועוד מגדולי בעלי המסורת, אינו דומה לנוסח הכתר מחלב שבידינו.

ובאות ו', ריעותא גדולה במסורת הכתר, כי גם בעיר חלב עצמה מקום משכנו של הכתר לא נהגו על פיו, ואין לכתר מסורת מדור דור.

אלו דברים, שגם אנחנו דיברנו עליהם. בזמנו, עדיין לא ידעתי שנדפס הספר הזה, שקיבלתי אותו רק מקרוב.

ובהמשך הוא כותב, טענת המערער החוזרת ונשנית בנוסח 'בא הרוג ברגליו', אינה נכונה כלל, כי הרי על זה גופא אנו דנים. ואין מקום לטעון כך, כל זמן שאין ראיות מוצקות ומוכחות שזהו הבן אשר שהיה לפני הרמב"ם.

[וגם אם יוכיח המערער שזהו מבן אשר, הרי עדיין אין ראיה שזו העתקתו הסופית, כי כידוע בן אשר נהג להגיה ספריו הרבה פעמים כמו שהעתיקו, ואפשר שההעתק שהיה לפני הראשונים בספרד הוא הוא נוסחו האחרונה]. הנה הוא מגיע בדיוק, אל המסקנא שלנו. אלא שהוא הלך לכיוון הפוך. הוא אומר, אולי הספרים שהיו

שערי יצחק – השיעור השבועי

לכן לא חשבתי להתייחס לכך בשיעור. כי אמרתי [לעצמי], מי יטעה בדבר פשוט כזה? אבל אח"כ ראיתי שישנם אנשים, אשר בכל זאת לקחו זאת – או עלולים לקחת זאת – בצורה שטחית, והראיה שקיבלתי מכתב ממישהו אשר שלח אלי את כל דברי החזו"א, הוא העתיק אותם. ע"כ אמרתי, טוב, אם כן חובה להתייחס לכך.

אמנם חושבני שכבר אז הדגשתי זאת. שאני מדבר על קיצוניות, שבענייני פרישות. דהיינו שהאדם מתנהג בצורה קיצונית, עד שקשה לו לסבול זאת. וכפי שדיברתי בעניין קיצוניות בחינוך הילדים.

יש קיצוניות, ויש קיצוניות. 'קיצוניות' זה מלשון קצה, ללכת אל הקצה. והאמת היא, כי לא חייב להיות שהקצה הוא ממש בסוף, כגון פה בשלחן שלפני בסופו. כי גם בקצה ישנן כמה קצוות. שהרי אפשר להגיע אל הקצה, וליפול ח"ו. לפעמים הקצה הוא קוץ. על כך דיברתי. על קיצוניות, שאיננה טובה. אבל לא ח"ו לגבי קיצוניות, בשמירת התורה ודקדוקיה, על כל הלכה כקוצו של"ו"ד. הדבר פשיטא. בודאי שאין מקום לטעות. ידוע כי בזמן החזו"א – ועוד לפני כן – התעוררו הדברים, אנשים שהיו פשרנים אשר זיתרו' על כמה הלכות, פה ושם – כפי שאומרים – 'מעגלים פינות'. ואכן ידוע כי החזו"א דיבר במפורש כנגד זה. ומצד שני, פעם דיברו איתו לגבי אדם אחד, אמרו לו כי הוא לא כ"כ מדקדק במצוות, ואז הוא ענה, אז מה אתם רוצים? לא נורא. הוא בינוני. שאלו אותו, מה הפירוש 'הוא בינוני'? הרי הרב אומר תמיד, כי 'בינוניות' זהו דבר לא טוב. ענה להם החזו"א, לא. יש הבדל. ישנו אדם שהוא בינוני, אבל אם תשאל אותו, מה צריך להיות? הוא יענה לך, בטח שלא כך צריך להיות. אמנם אני בעצמי אינני מסוגל, כי אני לא בדרגא הזאת, אבל אני מודע שצריך להיות ולנהוג בצורה מושלמת. אולם ההתנגדות שלי היא לאותם, ישנם כאלה, שאצלם הבינוניות היא שיטה. לגבי אותו אדם ששאלתם עליו, אין אצלו שיטה להיות בינוני, אלא שבמציאות הוא לא בר הכי. אבל הוא מודה שצריך להיות הרבה יותר מכך.

יישר כוחו של ידידנו רבי אלון גרטי הי"ו אשר שלח אלי את המכתב הנז"ל, וכתב בזה"ל, בעניין

בפני חכמי ספרד, זאת היתה ההעתקה האחרונה של בן אשר. בכך הוא כמעט קלע. אבל זה לא חכמי ספרד, אלא חכמי תימן. כי על זה אין ספק, כאן לא ניתן לומר השערות. בכל אופן, גם הוא מצטרף אלינו, לערער על יחוס הכתר הזה. חלק מההשגות שלו, בודאי הן נכונות. והעיקר, האמת יורה דרכו.

כפי שאמרנו, חושבני כי ב"ה הדברים ברורים.

שאלה מהקהל: איך ידוע, שלרמב"ם היתה דוקא את ההעתקה האחרונה של בן אשר? הרי היו בעולם כמה כתרים?

תשובת מרן שליט"א: הרמב"ם כותב, 'הספר הידוע במצרים, שהיה בירושלם'. הרמב"ם כותב, כי זהו דבר מפורסם וידוע.

שאלה מהקהל: הרמב"ם לא כתב, כי הוא עסק בכך 'כל ימיו'?

תשובת מרן שליט"א: לא זכור לי שהוא כתב 'כל ימיו'. אבל מה שנכון הוא, שבעלי המוסרה הם עסקו כמעט אך ורק בזה. הם היו מומחים גדולים ועצומים. בכך אין ספק. בן אשר, הוא ראש בעלי המוסרה.

תוספת דברים לגבי מ"ש בטוש"ע כי 'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד', וביאור המשנה באבות 'מאד מאד הוא שפל רוח', האם הכוונה לנהוג בקיצוניות יתירה, ואין לזה קשר לדברי החזו"א בעניין חשיבות הקיצוניות בקיום התורה וההלכה.

דיברנו בס"ד בשיעור הקודם, לגבי מ"ש בטור ש"ע [אבן העזר ריש סימן כ"א], 'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד'. בביאור המלים 'מאד מאד' ודיברנו בעניין הקיצוניות, מה הכוונה 'מאד מאד'? האם זהו כמו מ"ש במסכת אבות, 'מאד מאד הוא שפל רוח'. והאם גם שם פירושו, ללכת בשפלות הרוח בצורה קיצונית.

בני הרה"ג שאול הי"ו אמר לי, כי ידוע שהחזו"א אי"ש היה משבח את הקיצוניות. ענית לו, פשיטא. מה הקשר? לא נגע ולא פגע. מה הדבר נוגע? החזו"א מדבר לגבי קיצוניות בהלכה, בתורה, ביהדות. בודאי. לאפוקי משיטת הבינוניות. אבל, הדבר אינו קשור למה שדיברתי.

הקיצוניות, ראיתי לנכון להעביר לרב דברי מרן החזו"א בס"ד.

חובת חינוכינו לקיצוניות. רגילים אנחנו לשמוע בחוגים ידועים, כמכרזים על עצמם שאין חלקם בין הקיצונים, ומשאירים בכל זה לעצמם זכות ישראלית נאמן באמונה מספקת לתורה וד"ת.

החזו"א מדבר בלשון קצת כבידה, ועמוקה. אני כעת רק מביא את דבריו. בלי לפרשם. אבל זהו דבר מפורסם.

ומרשים אנחנו להגיד לעצמנו מנקודת משפטי, כמו שאין באוהבי חכמה אהבה למיעוטה ושנאה לרב [לרוב] חכמתה, כן אין באוהבי תורה ומצוה אהבה לאמצעות ושנאה לקיצוניות. כל יסודי האמונה י"ג עיקרים והמסתעפים, המה תמיד בסתירה נמרצת עם המושכלות הקלות, ושטף החיים המפותחות תחת השמש, והכרתם הבהירה והמתורצת והמושיטה דוקנות יתירה היא באמונתם היא נועם הקיצוניות. ואלה שמעידים על עצמם שלא טעמו מתק קיצוניות, מעידים יחד עם זה שהם חדלי אמונה בעיקרי הדת לפי כוח עיוני ורגש נפשי, רק בחבלי יחוס – מה הם מתחסים אליה, והקיצונים לעמק נפשם בכל רצון היותר כביר לחמלה על חדלי הקצה, לא ירחשו כבוד ויקר לאלה מתנגדיהם, והתהום המפסיק ביניהם כאשר נפגש במעשים ממשיים המחוללות בהכרח טבען מריבות וקטטות, יוסיף את הקרע לאין מרפא.

הבינוניות שיש לה זכות הקיום, היא מידת הבינונים האוהבים את הקיצוניות, ושואפים אליה בכל משאת נפשם – כאן הוא כותב, את מה שאמרנו לעיל – ומחנכים את צאצאיהם לפסגת הקיצוניות, אבל מה עלובה הבינונית הסואנת בוז לקיצוניות.

עלובה הבינוניות, שמבזה את הקיצוניות.

חובת חינוכינו לקיצוניות!

מה שחז"ל מדברים על 'קיצוניות', הכוונה היא על שלימות, אין לוותר על שום קוצו שלי"ד. לא לחנם הכפה שלהם סרוגה. כי יש בה הרבה חורים... אבל כפי שאמרת, בעניין הפרישות, ישנו מצב שהאדם פרוש בצורה קיצונית מאד, בשמירת

העניינים ובכל ענייני ריחוק מן העריות, בצורה שאינה טבעית, לא אנושית, ואז הדבר הוא מסוכן. זהו כמו העניין, שצריך 'חיסון'. הרי הרעיון בחיסון הוא, שעושים זריקות עם חיידקים חלשים אשר אינם מסוכנים, והגוף מייצר להם מתנגדים. כאשר האדם לפעמים נפגש עם הרע, אכן הדבר מפריע לו, אבל הוא מתחזק ומפעיל כוחות נגדיים, ואז הוא לא נופל. אולם אם הוא במצב, שהוא מתרחק עד הקצה, כלום ממש, אזי לבסוף הוא עלול ליפול לשאול תחתית. על כך דיברנו.

א"כ ראשית, דיברנו על קיצוניות, רק לגבי דברים מסויימים. וגם לגבי דברים, אשר ח"ו הם נעשים בצורה מוגזמת. אבל גם בזה עצמו, לא כל קיצוניות, היא ממש בקצה. גם בקצוות, ישנן כמה וכמה קצוות. ישנה קיצוניות, לפני קיצוניות. גם זאת שאלה, לגבי העניין שלנו. כאשר אומרים 'מאד מאד הוי שפל רוח', האם הכוונה להיות בשפלות הכי גדולה, דהיינו שהאדם גם ירצה שיבואו עליו בזיונות, או שלא עד כדי כך. ובלנ"ד נרחיב על כך בשיעור נוסף.

בכדי שנביין זאת, נקדים כמה דברים.

ראשית, הבאנו את הגר"א [בביאוריו על הש"ע אהע"ז התם], שהביא כמה מקורות למ"ש הטוש"ע 'צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד', בזה הלשון, כמ"ש הרחק מעליה כו' וכמ"ש בע"ז י"ז א' ובקדושין פ"א ב' דתניא אר"מ הזהרו כו' ובאבות דר"נ פ"ב ה"ה אומר איש איש אל כל שאר בשרו לא תקרבו מכאן אמרו כו' הרחק מן הפיעור ומן הדומה לפיעור. אבל אמרנו, כי הגר"א לא הביא מקור, לגבי המלים 'מאד מאד'. הוא הביא, רק לגבי 'להתרחק'.

לשמחתי הרבה, ראיתי בספר ברכת אליהו, אשר מרחיב ומפענח את כל ביאורי הגר"א, מבאר את כל המקורות וכו', ולפי דבריו השאלה שלנו היא מיושבת.

הוא כותב הערה – לגבי המקור שהגר"א ציין, מהספר אבות דרבי נתן – בזה"ל, אפשר לומר שלכן כתב המחבר לשון 'מאד מאד', מפני שצריך להתרחק גם מן הדומה לכיעור.

שערי יצחק – השיעור השבועי

שואלת הגמרא, היכי דמי? אי דאיכא דרכא אחריתי, רשע הוא. אפשר ללכת בדרך אחרת. למה אתה הולך שמה? מה יעזור שהוא עוצם את עיניו, הרי אסור היה בכלל ללכת לשם.

ואי דליכא דרכא אחריתי, אנוס הוא. הוא צריך להגיע לאיזה מקום, ואין אפשרות אחרת ללכת בה, א"כ הוא אנוס.

אומרת הגמרא, לעולם דליכא דרכא אחריתא, ואפ"ה מיבעי ליה למינס נפשיה. אכן אין דרך אחרת, אבל האדם אינו יכול להגיד, טוב, כיון שאין דרך אחרת, אזי אני יכול להסתכל. לא. אל תסתכל. אמנם אי אפשר ללכת כמו עוור, הוא עלול ליפול ולהיכשל, ברם לכלי הפחות תטה את העיניים אל הצד השני.

מפרש הרשב"ם שם בד"ה 'רשע הוא'. ואף על פי שעוצם עיניו. שלא היה לו לקרב, אלא להרחיק מן העבירה. דקיימא לן חולין [דף מד:], הרחק מן הכיעור.

שואל החפץ חיים, בספרו באר מים חיים [הלכות לשון הרע, כלל ו', אות י"ד], הרי ההלכה היא בכל הש"ס כדעת רבי שמעון, שדבר שאינו מתכווין – מותר. א"כ למה נפסק בשלחן ערוך [אהע"ז סימן כ"א], שאסור להסתכל בנשים שעומדות על הכביסה? היה צריך להיות – לפי הכלל – כיון שהוא אינו מתכווין, אזי אין איסור.

וז"ל שם, ואם כן הכא נמי, אמאי פסקינן דאפשר ולא מכווין, דהיינו שאפשר לו לילך בדרך אחר ולא יפגע באיסור הנאה של ע"ז והוא הולך בדרך זו, כיון שהוא הולך לדרכו ואינו מכווין להנות שרי. ולא דוקא בע"ז, דכל שכן הוא בכל איסורין שבעולם, כמו שכתב הש"ך ביו"ד סימן קמ"ב בסופו. ומה דשרינן, הוא אפילו אם הוא רואה ושומע וכנ"ל. והכא בב"ב קרינהו הגמרא רשע לפירוש הרשב"ם, אפילו אם הוא עוצם עיניו, כיון שיש לו דרך אחרת. ואפילו לפסק החכמת אדם שהובא למעלה, שפסק דצריך לאטום אזניו ולעצום עיניו, גם כן קשה. דהלא על כל פנים באטימת אזנים ועצימת עינים שרי, אפילו אם יש לו דרך אחרת, כיון שהוא הולך לדרכו ואינו מתכווין בשביל להנות. ואם כן הכא נמי, הרי הוא

יוצא כי המלים הללו, הן המקור למלים 'מאד מאד'. כי צריכים להתרחק לא רק מן הכיעור, אלא גם מן הדומה לכיעור. יפה.

שאלה מהקהל: האם לזאת נתכוון ספר החינוך? תשובת מרן שליט"א: הסברנו זאת בשיעור הקודם עפ"י ספר החינוך, שהדבר בא לכלול עוד פרטים. החינוך אמר, לגבי כל דבר שהאדם מרגיש כי הוא מביא לו הרהורים, שהוא צריך להתרחק מכך, אפילו שחז"ל לא אמרו זאת בהדיא. אבל נראה כי כאן, במלים 'מן הדומה לכיעור', המדובר על האנשים, אשר הם רואים זאת כדבר הדומה לדבר שאינו יפה, וגם מזאת צריך להתרחק. יכול להיות, שכאן זאת דרגא נוספת.

ממילא זכינו לפ"ז לביאור רביעי מדוע נקטו הטוש"ע להתרחק מאד מאד, בגלל שצריך להתרחק גם מן הדומה לכיעור.

*

בני הרה"ג משה שליט"א, הוסיף לנו פה מקור נוסף מהחפץ חיים.

כידוע, ישנה סוגיא במסכת בבא בתרא [דף נ"ז ע"ב], הגמרא מביאה את הפסוק בנביא [ישעיהו ל"ג, ט"ו] וְעֵצִים עֵינָיו מִרְאוֹת בְּרָע. הנביא שם משתבח, כי אחד מן הדברים שמזכים את האדם, הַלֵּךְ צְדָקוֹת וְדַבֵּר מִיִּשְׁרָיִם וגו', זהו מה שהוא עוצם את העיניים כשיש צורך.

אומרת על כך הגמרא, א"ר חייא בר אבא, זה שאין מסתכל בנשים, בשעה שעומדות על הכביסה. הן מכבסות בנהר, ואז הן צריכות להיות חשופות רגליים, והוא עובר שם ואינו מסתכל. עוצם את עיניו. הנביא משבח אותו, כי הוא עושה דבר טוב. חסידות. הדבר לשבח, לא שהדבר אסור.

הערה מהקהל: במקום חשופות רגלים, יש מפרשים חשופות ידים, ולכאורה הכי מסתברא טפי.

תשובת מרן שליט"א: הרשב"ם שם פירש, שצריכות לעמוד שם יחיפות לגלות שוק, לעמוד בנהר ע"כ. ורבי גרשום כתב, שעומדות על הכביסה בנהר, אפי" נכריות, משום שעומדות יחיפות ומגלות זרועותיהן יעו"ש. משמע שאף לדעתו הרגלים וגם הידים.

הולך על שפת הנהר, כמו שמשמע בפירוש הרשב"ם שם, ואינו הולך בשביל זה, ואפילו הכי קוראתו הגמרא רשע.

ואין לומר דזה הלא תלוי בפלוגתא דר' יהודה ור' שמעון, וכדאיתא בפסחים שם, ולר' יהודה אפשר ולא מיכוין אסור. ולכן קפריך הגמרא מן הפסוק על שיטת ר' יהודה, דסבירא ליה בעלמא דבר שאין מתכוין אסור, אם כן רשע הוא, ולא צריך קרא להכי. דזה אינו. חדא, דהלא הרבה מהראשונים כתבו, דר' יהודה גופא מודה דדבר שאין מתכוין מותר מן התורה. ועיין ביומא (דף ל"ד ע"ב) בתוספות שם. ועוד, דאם כן לפי פסק הלכה דק"ל כר' שמעון דדבר שאין מתכוין מותר, יהיה מותר אפילו אית ליה דרכא אחרינא למיזל, ואפילו אם הוא רואה, וכמו שביררנו למעלה, כיון דהוא אפשר ולא מיכוין, והלא בשו"ע אה"ע סימן כ"א פסק דאסור להסתכל בנשים בשעה שעומדות על הכביסה.

ואין לומר דהטעם הוא משום המסקנא דב"ב, דאיבעי ליה למינס נפשיה, אם כן הכי נמי בפסחים נימא דאיבעי ליה למינס נפשיה, שלא להסתכל בנוי ע"ז פן יבוא ליהנות, וגם לאטום אזניו מלשמוע קול נגינות שמזמרים לפני ע"ז פן יבוא ליהנות. והלא ביררנו לעיל מכמה מקומות, דלא חיישינן לזה.

אומר החפץ חיים, ועיינתי הרבה בהאיי קושיא. זמן רב היתה לי הקושיא הזאת, ולא מצאתי לה פתרון, איך ליישב את העניין? למה נפסק שהדבר אסור? הרי הלכה כרבי שמעון – בכל הש"ס – דבר שאינו מתכוון מותר.

ונראה לי דסברת הגמרא, דבעריות מפני שנפשו של אדם מתמדת, צריך להחמיר יותר.

הנה לנו עוד הפעם, זהו דבר שצריך להתרחק ממנו 'מאד מאד'.

דהגם שעתה חושב, שלא נִיחא ליה בהנאה זו – אפילו אם נאמר כי הדבר אמיתי, לא ניחא ליה. אבל – פן יתגבר יצרו עליו, בעל כרחו ויבוא להרהר עי"ז.

וכן מצינו בכמה ענינים, שהחמירו יותר בעניני הסתכלות, מכל האיסורים שבתורה, אף בלא

אפשר ולא מכוין. וכענין שאמרו בברכות (דף ס"א), אחורי ארי, ולא אחורי אשה. פגע באשה בדרך, רץ אחריה ומסלקה לצדדין. לא ללכת אחריה. תעבור אותה, תרוץ קדימה.

ומשמע מדברי האחרונים באה"ע, דאפילו לית ליה דרכא אחרינא למיזל, ולא ניחא ליה בהסתכלות, אפילו הכי אסרו חז"ל, והכל מטעם שכתבתי כנ"ל. ומ"ש רשב"ם דק"ל הרחק מן הכיעור, היינו בענינים כאלו, שמצוי פיתוי היצר וגם לעז הבריות מאוד.

יפה מאד. הנה גם מכאן רואים, כך יוצא לפי זה, כי בעניינים הללו צריכים להתרחק 'מאד מאד'. מובן אם כן, למה דוקא כאן כתבו את המלים הללו.

ברם, ראיתי ב'ילקוט ביאורים' שבתלמוד בבלי [על מסכת פסחים] 'מתיבתא', שהביאו את העניין הזה, והם – בהערות – שואלים על כך שאלה. כי לפי החפץ חיים יוצא, שלגבי פריצות, עריות, הדבר חמור יותר מעבודה זרה, וצריכים להתרחק מכך מאד מאד. אולם ישנה גמרא מפורשת במסכת עבודה זרה [דף י"ז ע"א], שכתוב שם ההיפך.

בגמרא שם כתוב כך, רבי חנינא ורבי יונתן, הוון קאזלי באורחא. מטו להנהו תרי שבילי. חד פצי אפיתחא דעבודה זרה, וחד פצי אפיתחא דבי זונות.

היו שתי אפשרויות ללכת. או בשביל הזה, או בשביל הזה. במקום אחד, היתה עבודה זרה. ובמקום השני, היתה פריצות נוראה. כעת הם היו צריכים להחליט, היכן נלך? בשביל הזה, או בשביל הזה?

אמר ליה חד לחבריה, ניזיל אפיתחא דעבודה זרה, דנכיס יצריה. אנשי כנסת הגדולה כבר ביטלו את הע"ז, א"כ אין בעיא. אין חשש של התגברות היצר.

אמר ליה אידך, ניזיל אפיתחא דבי זונות, ונכפייה ליצרין, ונקבל אגרא. וכך הם עשו.

כי מטו התם, חזינהו [לזונות] איתכנעו מקמייהו. אמר ליה, מנא לך הא? אמר ליה, [משלי ב', י"א] מִזְמָה תִּשְׁמֹר עֲלֶיךָ, תִּבְוֶנָה תִּנְצֶרְפָּה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

אמנם חשבתי לדבר עוד בעניין, כיון שאנחנו בפרשת משפטים – שהיא הפרשה האחרונה של ימי השובבי"ם – אולם לא הספקתי. אבל עדיין שובבי"ם לא נגמר. הגם כי שובבי"ם עצמם נגמרו, אבל יש הרי שובבי"ם ת"ת, ת'רומה ת'צוה. אם כי הדבר יותר חשוב בשנים מעוברות, כי בשנה מעוברת עדיין ישנה אפשרות יותר. אבל גם בשנים האחרות, עדיין יש לכך קצת מקום. ע"כ בלי נדר נמשיך בשיעור נוסף. והמקום ברוך הוא יסייענו על מעשי רצונו אכי"ר.

בשורה טובה ל"מנויים לחיים", המקבלים את חוברות "שערי יצחק" דרך הדואר.

בעיקבות פניות רבות חוזרות ונשנות מידידינו ה"מנויים לחיים", אשר מקבלים לביתם את החוברות "שערי יצחק" דרך הדואר, בבקשה לכלול את כל השיעורים הנשלחים באותו המשלוח ולרכוז בקובץ אחד עבה, ע"מ להקל להם על קריאתם ושמירתם, החלטנו בס"ד להיענות לבקשתם זו, למרות העלות הכספית הנוספת בגלל כך, והחל משיעור מוצש"ק שמות התשפ"ה, תישלח אליכם חוברת אחת עבה שתכיל מספר חוברות ביחד. כמו כן בעיקבות הסכמת מרן שליט"א לעבור שוב בל"ג על החוברות הבודדות היוצאות לאור מדי שבוע, לתקן או להוסיף הערות ומקורות וכו', הוחלט כי אנו נעמול עוד, ונוסיף את הכל בחוברת העבה לפני שליחתה למנויים, כך שהיא תהיה המהדורא המתוקנת והמושלמת.

אנו קוראים לכל המעיינים בחוברות הבודדות מדי שבוע, לנצל הזדמנות זו ולשלוח שאלות והערות או תיקונים וכו', בכדי שנעבירם למרן שליט"א, שיבחן אם ניתן להכניסם לשיעורים אשר יופיעו בחוברת העבה. ברוכים תהיו!

הנהלת מוסדות יד מהרי"ץ ב"ב

טל' 050-4140741

אומרים התוספות [בד"ה ניזיל], מכאן יש ללמוד, שדרך להרחיק מפתח עבודה זרה כל מה שיכול, משום דכתיב אל תקרב אל פתח ביתה, ומוקמי לעיל בעבודה זרה, שהרי היה רוצה ללכת יותר אפיתחא דבי זונות.

רואים שהעדיפו כך. אמנם החכם הראשון אמר, ללכת דרך ע"ז. אבל החכם השני אמר ההיפך, והוא קיבל זאת, ואכן לבסוף הדבר עזר. א"כ חזינו, שצריכים להתרחק יותר מע"ז, מאשר מהפריצות.

כך הם שואלים, בילקוט ביאורים.

אבל, אני מתפלא עליהם. כי יוצאת התשובה מבוארת מן המפרשים שם, וכדלקמן. הגם שהם ענו על שאלה אחרת.

ישנם שני הבדלים.

ראשית, פה היו שנים, ובנ"ד המדובר כאשר האדם הולך בדרך יחידי. כאשר הולכים שני אנשים, האחד שומר על השני.

דבר שני, פה הם עסקו בתורה, ובנ"ד המדובר שהאדם הולך, היכן שהן עוסקות בכביסה.

הדבר מפורש במהרש"א שם, וכן בעיון יעקב. וז"ל מהרש"א, אין זה סותר מ"ש פ' ה'חליל – בגמרא במסכת סוכה – דאביי הוה מצטער ואמר על עצמו, אי מאן דסני לי הוה, לא הוה מצי לאוקמי נפשיה. עד דתני ליה ההוא סבא, כל הגדול מחברו, יצרו גדול הימנו. דהכא איירי בשעה שעוסק בתורה, כפרש"י מזמה תשמור עליך, מכל דבר רע והרהור חטא. ואנו הולכין הלוך ודבר בדברי תורה. מאחר ושניהם הולכים ביחד, ושניהם עוסקים בתורה, אזי התורה שומרת עליהם. ועוד, דהתם יחיד הוה. וק"ל.

כמו"כ כתב העיון יעקב, אע"ג דדרשינן לעיל 'אל תקרב אל פתח ביתה' זו זונה, י"ל היינו דוקא ביחיד. כאשר האדם הולך ביחידות, אזי הדבר עלול להיות מסוכן, כי הוא יכול ח"ו להיכשל.

ועי"ל לפי שעוסקים בתורה, בטוחים היו שתשמרם מן החטא.

א"כ ב"ה דברי החפץ חיים הם כהוגן וכשורה, אין בהם נפתל ועיקש.